

Restauratorii de textile între necesitate și realitate

Iolanda TURCU *

The work, part of the doctor's degree research dedicated to specific Romanian textile heritage refers to summarize data questionnaire sent to textile restorer colleagues in order to understand the real situation of the system. As data was collected, the information was analyzed and presented in tables and graphs.

It is the first study aiming data pertaining to conservation and restoration using a sociological research technique involving experts in the field. The questionnaire was intended to refer to general aspects of the system and tried to find within the working group coherent answers to general questions. The response rates allow generalization of the results nationwide.

Keywords: restoration, preservation, museum, heritage

Cuvinte cheie: restaurare, conservare, muzeu, patrimoniu

Lucrarea, parte a cercetării doctorale (2009-2012) dedicate specificului patrimoniului textil românesc, se referă la sintetizarea datelor chestionarului trimis colegilor restauratori textile. Pe măsură ce datele au fost colectate, informațiile au fost analizate și prezentate în tabele și grafice.

Chestionarul conține :

- date generale de identificare a respondenților, rezultând un tabel referitor la situația restauratorilor textile, distribuția procentuală pe grupe de vârstă, vechime și studii;
- 10 întrebări - tipul de întrebări variază (cele mai multe sunt cu răspunsuri deschise, dar s-au folosit și întrebări predeterminate).

Întrebările chestionarului evaluează practici, experiențe și se structurează în jurul întrebărilor esențiale în domeniul restaurării textile.

Rolul chestionarului a fost să evidențieze problemele legate de depozitarea și conservarea obiectelor textile, restrângerea spațiilor laboratoarelor de restaurare și să estimeze necesitățile de pregătire ale noilor specialiști în domeniu, comparativ cu valoarea patrimoniului.

Este primul studiu, vizând date legate de activitatea de conservare-restaurare folosind o tehnică de cercetare sociologică care implică specialiștii domeniului. Chestionarul a avut rolul de a sesiza aspectele generale ale sistemului și de a încerca să găsim, la nivelul unui grup de lucru coerent, răspunsuri la întrebări generale. Rata de răspuns permite generalizarea rezultatelor la nivel național.

Rezultate:

Din cele 68 de chestionare trimise, s-a primit răspunsuri și au fost introduse în analiză 45 de chestionare, rata generală de răspuns a fost de aproximativ 70%, considerată ca fiind bună.

RESTAURATORI TEXTILE
CHESTIONAȚI

68

RESTAURATORI TEXTILE
RESPONDENȚI

45

RATA DE
RĂSPUNS (%)

66%

* restaurator textile, Muzeul de Artă București; iolanda.turcu@gmail.com

Tabel de prezentare a numărului de restauratori pe instituții:

<i>Nr. crt.</i>	<i>Instituția</i>	<i>Nr. restauratorilor textile</i>
1.	Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” - Bacău	1
2.	Complexul Muzeal Bucovina - Suceava	3
3.	Complexul Muzeal Național „Moldova” - Iași	3
4.	Complexul Național Muzeal ASTRA - Sibiu	4 (1 în curs de pregătire)
5.	Institutul Eco-Muzeal - Tulcea	1
6.	Muzeul Banatului - Timișoara	1
7.	Muzeul Brăilei - Brăila	1
8.	Muzeul de Artă Populară - Constanța	3
9.	Muzeul de Etnografie a Transilvaniei - Cluj-Napoca	1
10.	Muzeul Județean „Alexandru Ștefulescu” - Tg. Jiu	1
11.	Muzeul Județean Botoșani	1
12.	Muzeul Județean Buzău	1
13.	Muzeul Județean Ialomița - Slobozia	1
14.	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova - Ploiești	1
15.	Muzeul Județean Satu Mare	2
16.	Muzeul Județean Tg. Mureș	1
17.	Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București	3
18.	Muzeul Municipiului București	2
19.	Muzeul Național Brukenthal - Sibiu	3
20.	Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București	7 (2 în curs de pregătire)
21.	Muzeul Național al Țăranului Român București	1
22.	Muzeul Național al Unirii Alba-Iulia	2
23.	Muzeul Național de Artă al României București	6 (1 în curs de pregătire)
24.	Muzeul Național de Istorie a României	4
25.	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca	1 (în curs de pregătire)
26.	Muzeul Național Peleş - Sinaia	3
27.	Muzeul Olteniei - Craiova	4
28.	Muzeul Regiunii Porților de Fier - Drobeta Turnu Severin	2
29.	Muzeul Viticulturii și Pomiculturii - Golești	4 (3 în curs de pregătire)
Total	29 de instituții	68 restauratori (8 în curs de pregătire)

Din acest studiu reiese că în 29 de instituții cu patrimoniu textil¹ sunt 68 de restauratori, dintre care 8 sunt în curs de pregătire. Trebuie menționat că mai există instituții deținătoare de patrimoniu textil unde restauratorii s-au pensionat, posturile vacante sunt blocate.

REZULTĂ:

1. Numărul din ce în ce mai redus de restauratori
2. Distribuția inegală a acestora în teritoriu
3. EXISTENȚA UNOR muzee cu patrimoniu textil FĂRĂ RESTAURATORI.

Din păcate, pregătirea restauratorilor este incompletă pentru că deși există câteva universități cu specializarea muzeologie, acestea nu pregătesc restauratori în toate tehnicile. Educația universitară în specialitatea „*Restaurare Textile*” NU EXISTĂ.

¹ Menționăm că numărul se referă la acele instituții muzeale care au răspuns chestionarelor. Datele se referă la anul 2012 și trebuie reactualizate periodic. Considerăm că ele sunt relevante la nivel național având în vedere mărimea, importanța instituțiilor și valoarea patrimoniului lor.

Pregătirea restauratorilor din sistem se face în cadrul programelor Ministerului Culturii, care nu corespund unui sistem educațional complex, complet și specializat domeniului menționat, fără diferențe de nivel de școlarizare al cursanților. În perioada 1973 - 1989 existau laboratoarele zonale a căror menire era inclusiv aceea de pregătire a specialiștilor, teoretic și practic. După 1990 sistemul s-a destabilizat, pregătirea teoretică s-a redus de la 3 la 2 convocări (total 24 h) iar pregătirea practică de la 2 ani în 1989 la cca 6 luni (1.100 h). Ea este insuficientă, uneori lipsește complet pentru că marile muzee care pregăteau înainte se confruntă cu scăderea numărului de specialiști din cauze obiective, cei rămași nemaiaivând timp suficient să se ocupe de restaurarea propriului patrimoniu. Cu toate acestea, asistăm la o evoluție interesantă a nivelului de pregătire al restauratorilor textile: 62% din respondenți au studii superioare universitare și postuniversitare, 38% studii medii, dar se constată un permanent interes al ultimilor pentru completarea pregătirii.

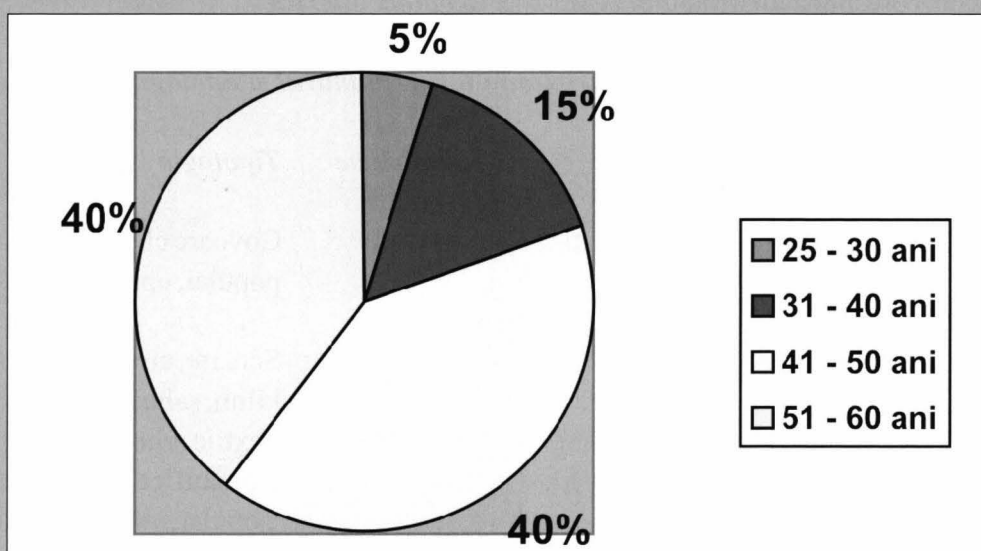

Fig. 1. - Media de vârstă a respondenților a fost de 47 de ani cu distribuția pe grupe de vârstă

Fig. 1. - Average age of respondents was of 47 years with distribution by on age groups

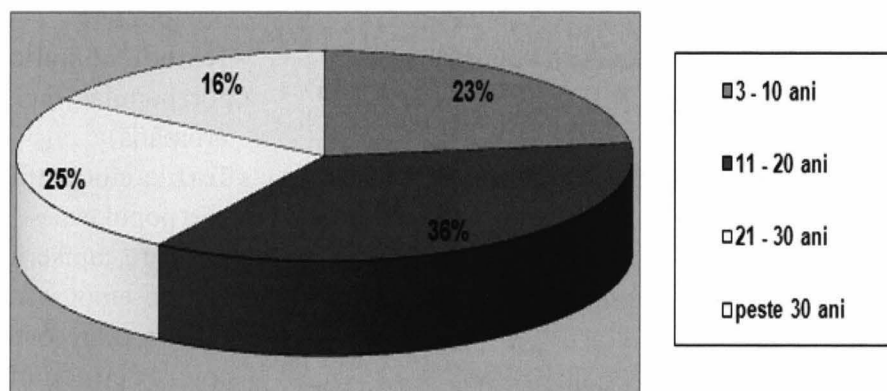

Fig. 2 - Media de vechime a respondenților a fost de 20 de ani cu distribuția pe grupe de vechime

Fig. 2 - Average labour age of respondents was of 20 years with distribution by labour on age groups.

În ciuda ridicării nivelului de pregătire după 1990 comparativ cu perioada 1973-1989, din cauza crizei de personal specializat din sistem numărul obiectelor restaurate și conservate scade dramatic. Acest lucru se va reflecta negativ în starea de sănătate a patrimoniului textil amenințat cu distrugerea ireversibilă.

Studiul a încercat să identifice, la nivel procedural și general, tipologia, cantitatea obiectelor textile și repartiția lor în instituții și colecții muzeale de stat. Menționăm că sursa principală de informații a constituit-o cIMeC, completată de date oferite generos de colegii restauratori textile, pe baza unui chestionar. Chestionarul se structurează în jurul a 10 întrebări esențiale pentru domeniul restaurării textile, materialul axându-se pe analiza celor mai importante.

Rezultatele sunt prezentate în ordinea întrebărilor:

1. PUTEȚI ESTIMA NUMĂRUL TOTAL AL OBIECTELOR TEXTILE DEȚINUTE DE INSTITUȚIA ÎN CARE LUCRAȚI ȘI TIPOLOGIA ACESTORA? În urma analizei *au rezultat* următoarele date, corespunzătoare anului 2012: *173.157 obiecte textile*:

Tabelul instituțiilor care dețin patrimoniu textil, numărul și tipologia obiectelor:

<i>Nr. crt.</i>	<i>Instituția</i>	<i>Nr. obiecte textile</i>	<i>Tipologie</i>
1.	Academia Română – București	80	Covoare cu noduri, scoarțe, port popular, upholstery, tapiserii
2.	Centrul Cultural Palatele Brâncovenești – Mogoșoaia	45	Scoarțe, covoare cu noduri, kilim, șaluri, broderii, țesături
3.	Complexul Muzeal Bucovina Suceava	200	Textile arheologice, țesături etnografice decorative și port popular, uniforme militare
4.	Complexul Național Muzeal ASTRA Sibiu	25.000	Textile etnografice decorative și port popular, kilim, broderii
5.	Muzeul Banatului – Timișoara	1.000	Textile etnografice decorative și port popular, covoare cu noduri, steaguri, dantele, broderii
6.	Muzeul de Artă Populară Constanța	6.000	Textile etnografice decorative și port popular
7.	Muzeul de Etnografie și Artă Populară Tulcea	3.227	Textile etnografice decorative și port popular (inclusiv colecția aromână)
8.	Muzeul de Etnografie a Transilvaniei Cluj-Napoca	10.000	Textile etnografice decorative și port popular
9.	Muzeul de Artă – Tulcea	311	Covoare, tapiserii, costume
10.	Muzeul Județean de Istorie Buzău	3.500	Textile etnografice decorative și port popular, costume, țesături, covoare cu noduri, tapiserii, uniforme militare, steaguri
11.	Muzeul Județean Mureș - Tg. Mureș	1.000	Textile etnografice, decorative și port popular, costume, țesături cu fir metalic, textile arheologice, upholstery, steaguri

12.	Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București	26.733	Uniforme militare românești, străine; drapele, stindarde, fanioane
13.	Muzeul Național al Agriculturii Slobozia	479	Textile decorative de interior, port popular, veșminte de cult
14.	Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” - București	22.853	Textile decorative de interior, port popular
15.	Muzeul Național al Țăranului Român - București	32.500	Textile decorative de interior, port popular
16.	Muzeul Național de Artă al României - București	1.500	Broderii liturgice, covoare cu noduri, tapiserii, dantele, broderii, țesături, kilim, soumak, șaluri, costume, upholstery
17.	Muzeul Național de Istorie a României	850	Steaguri, uniforme militare, textile arheologice, costume, broderii cu fir metallic, upholstery
18.	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei - Cluj Napoca	439	Piese de artă decorativă, textile etnografice, uniforme militare
19.	Muzeul Olteniei - Craiova	20.000	Piese de artă decorativă, textile etnografice și port popular
20.	Muzeul Secuiesc al Ciucului Miercurea Ciuc	3.336	Textile decorative de interior, port popular
21.	Muzeul Regiunii Porților de Fier Droberta Turnu Severin	3.500	Textile decorative de interior, port popular
22.	Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești	10.604	Textile decorative de interior, port popular
Total	22 de instituții	173.157	

Studiul arată că pe primul loc se situează textilele etnografice, pe locul doi textilele istorice și pe locul trei cele de artă decorativă.

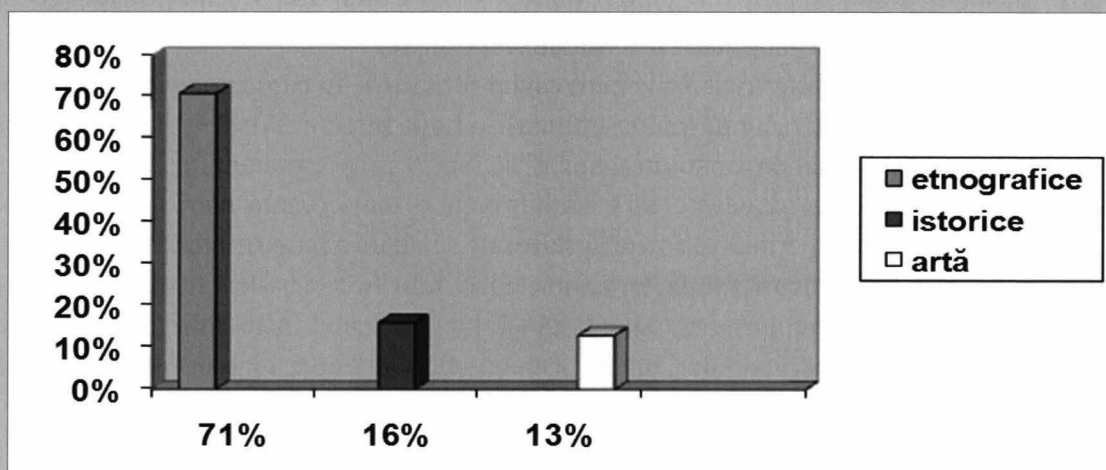

Fig. 3 - Distribuția tipurilor de textile
Fig. 3 - Textile type distribution

Din simpla trecere în revistă a inventarului obiectelor textile din baza de date a fostului cIMeC² rezultă un număr excesiv de mic de piese înregistrate (2524 = 1,4%) comparativ cu ceea ce există în REALITATE în muzeele și colecțiile românești. Din acest motiv **demersul trebuie continuat prin elaborarea unei strategii cu scopul de a identifica:**

- a. **numărul obiectelor textile,**
- b. **starea lor de sănătate,**
- c. **cauzele vinovate de degradare,**
- d. **lista de priorități în domeniu**
- e. **planificare pentru valorizare expozițională națională și internațională**

Pentru a realiza aceste obiective este nevoie de o politică de stat, specialiști și de resurse financiare = Proiecte europene, dacă statul nu dispune de resurse pentru salvarea propriilor valori care-i asigură IDENTITATEA NAȚIONALĂ.

Realizarea activităților prioritare este posibilă NUMAI în condițiile CONCEPERII unui plan concret care trebuie să ia în considerare următoarele aspecte:

- realizarea fișelor analitice, de conservare și a inventarului obiectelor textile;
- documentația fotografică (ansamblu și detalii de tehnică/degradare);
- analize fizico-chimice privind natura fibrelor, a firelor metalice și a coloranților;
- stabilirea tipurilor de degradări specifice pe tipuri de piese;
- baze de date cu toate obiectele textile și pe tipuri de degradări specifice, de unde informațiile să poată fi accesate de muzeografi, conservatori și restauratori;
- conservarea urgențelor;
- îmbunătățirea condițiilor de depozitare și expunere.

Atingerea acestor obiective se poate face NUMAI în condițiile unei legislații care să permită planificarea activității în toate muzeele din țară și accesul specialiștilor acreditați la patrimoniu, incluzând și un posibil deviz.

Inventarul general al obiectelor textile este insuficient fără corelarea cu fișele analitice și de conservare, care trebuie să cuprindă obligatoriu documente fotografice și analize fizico-chimice. Aceasta se poate realiza NUMAI cu condiția creșterii conștiinței și probității profesionale a celor implicați. Legislația poate impune termene și condiții, dar calitatea informațiilor are o profundă latură individuală. Rezultatul și calitatea analizelor fizico-chimice sunt strict determinate de calitatea aparaturii, de cele mai multe ori necesitând investiții excepționale.

Aspectele menționate anterior trebuie să devină priorități ale fiecărui muzeu, care ar trebui să le extindă la nivelul tuturor categoriilor de bunuri culturale mobile pe care le deține. Acțiunea ar trebui să dobândească un caracter permanent, instituționalizat, legislativ prin termene fixe, separat de sarcinile expoziționale și poate prioritar deoarece fără cunoașterea și conservarea patrimoniului expunerea devine nesustenută științific și periculoasă pentru starea de sănătate a bunurilor culturale. În funcție de calitatea patrimoniului și mărimea acestuia, termenele pot fi diferite deși unitare la nivelul țării.

O strategie pe termen lung este aproape imposibil de dezvoltat în actualele condiții în care nu cunoaștem valoarea, cantitatea, calitatea reală, răspândirea sau starea de sănătate a patrimoniului românesc. Acest lucru nu poate fi rezolvat decât în cadrul unei echipe interdisciplinare. Diversitatea patrimoniului textil ar trebui să impună crearea unei echipe de specialiști pe ramuri: de artă, etnografice, arheologice; fiecare preluând acel tip de patrimoniu pe care îl cunoaște cel mai bine. În felul acesta, acționând în baza acelorași priorități și conștiinți de problemele generale ale obiectului timpul de analiză s-ar scurta. Aceste grupe de lucru ar trebui să funcționeze inițial pe zone regionale, pentru a limita costurile deplasării acolo unde nu există suficienți specialiști.

² <http://clasate.cimec.ro/>

2. CARE CONSIDERAȚI CĂ SUNT PRINCIPALELE TREI PRIORITĂȚI ALE DOMENIULUI: Inventariere, Conservare, Restaurare, Valorificare, Pregătirea unei noi generații de restauratori.

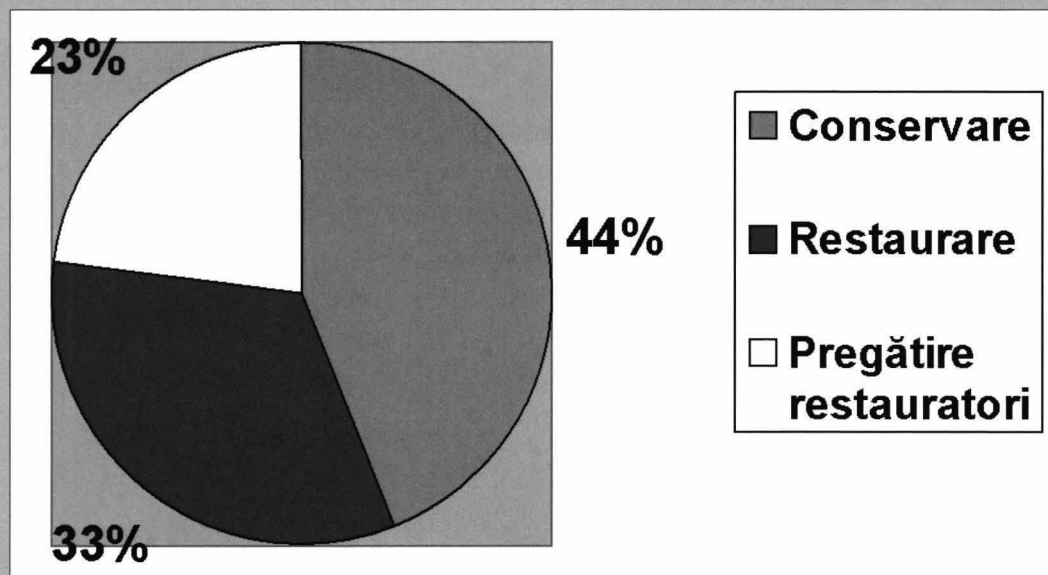

Fig. 4 - Distribuția procentuală pe priorități ale domeniului
Fig. 4 - Percentage distribution per priorities of the field

3. DATE REFERITOARE LA EVOLUȚIA LABORATORULUI DE RESTAURARE TEXTILE ÎN CARE LUCRAȚI.

Chestionarul a primit 17 răspunsuri referitoare la instituție, anul înființării laboratorului, numărul restauratorilor, inițial și actual și eventualele modernizări sau limitări de spații. Le redăm în tabelul de mai jos:

Nr. crt.	Instituția	Anul înființării laboratorului	Numărul restauratorilor	Modificări spații	Nr. actual al restauratorilor
1.	Complexul Muzeal Bucovina Suceava	1975	3	Laboratorul a fost mutat de trei ori, actualmente se află provizoriu într-un spațiu restrâns	3
2.	Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași	1975	1	Laboratorul se află într-un spațiu corespunzător	3
3.	Complexul Național Muzeal ASTRA Sibiu	1990	2	În 2011 laboratorul a fost mutat într-un sediu special conceput, modernizat	4
4.	Institutul Eco-Muzeal Tulcea	1974	1		1
5.	Muzeul Banatului Timișoara	1975	4	Laboratorul a funcționat în diferite locații, după 1997 a ocupat diferite spații	1

				neamenajate și fără dotări corespunză- toare desfășurării procesului de restaurare	
6.	Muzeul Județean de Istorie Buzău	1996	1		1
7.	Muzeul Județean Mureș	1990	1		1
8.	Muzeul de Artă Populară Constanța	1990	2	În 1996 s-a construit un spațiu nou	3
9.	Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” București	1975 1971	3	Laborator nou	3 7
10.	Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” București				
11.	Muzeul Național al Țăranului Român București	1991	1		1
12.	Muzeul Național de Artă al României București	1960	4	Laboratorul a fost mutat de trei ori, actualmente se află într-un spațiu corespunzător desfășurării activității de restaurare	6
13.	Muzeul Național de Istorie a României București	1972			4
14.	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj Napoca	1974	3	Laboratorul a fost mutat în diferite spații improprii desfășurării activității de restaurare	1
15.	Muzeul Olteniei Craiova	1976	7	Laborator nou	4
16.	Muzeul Regiunii Porților de Fier Dr. Turnu Severin	1980	4	Laborator în curs de modernizare	2
17.	Muzeul Viticulturii și Pomiculturii Golești	1998	1		4

4. CARE SUNT CELE MAI GRAVE FORME DE DEGRADARE CU CARE SE CONFRUNTĂ OBIECTELE TEXTILE? Au fost indicate următoarele:

- Condiții de depozitare improprii, în spații inadecvate;
- Atac biologic;
- Modificarea proprietăților fizice și chimice din cauza fluctuației microclimatului;
- Tipul și nivelul iluminării din spațiul expozițional.

5. CARE CREDEȚI CĂ SUNT CELE MAI GRAVE PROBLEME CU CARE SE CONFRUNTĂ RESTAURAREA/CONSERVAREA OBIECTELOR TEXTILE ?

- lipsa monografiilor, inventarelor, fișelor corecte și complete de identificare și listare a patrimoniului textil;
- lipsa investițiilor în aparatura de cercetare și în facilitățile tehnice de lucru;
- numărul limitat al specialiștilor și lipsa cadrelor tinere care să beneficieze de experiența acumulată de specialiștii în domeniu și de perfecționare continuă;
- reducerea constantă a personalului specializat;
- veniturile extrem de reduse, comparativ cu migala, responsabilitățile și mediul toxic în care se desfășoară activitatea cotidiană. Ele nu permit contactul cu specialiștii din străinătate sau accesul la materiale de specialitate din import ceea ce afectează nivelul de performanță profesională și IMPLICIT PATRIMONIUL;
- lipsa proiectelor finanțate din diverse surse pentru diseminarea sistematică, eficientă a rezultatelor cercetării științifice din domeniul conservării patrimoniului textil și dificultatea publicării materialelor fundamentale;
- lipsa dotărilor specifice, a materialelor necesare domeniului, a fondurilor;
- dezinteres pentru obiectul textil de colecție din partea conducerii și istoricilor evidentă în absența documentației de specialitate și a spațiilor adecvate pentru depozitare, uneori prea multă „bunăvoință” sau „lasă că merge și așa”.

6. CUM APRECIĂȚI PONDEREA INFORMAȚIEI ȘTIINȚIFICE STRICT PENTRU DOMENIU?

Concluzia a fost că informația științifică este esențială în cercetarea obiectelor textile, dar insuficientă, destul de generală, greu accesibilă și ține de dorința fiecăruia de a se instrui, inclusiv prin participare la sesiuni, sau traducerea materialelor de specialitate.

ANALIZA GENERALĂ A RĂSPUNSURILOR DIN CHESTIONAR INDICĂ:

- ÎMBĂTRÂNIREA PERSONALULUI: **80%**, vârsta cuprinsă între 41-60 de ani = accentuarea problemelor de vedere și, implicit acuratețea intervenției;
- ÎN ACELAȘI TIMP = un **grup profesional experimentat**;
- **40%** din personal sunt **specialiști cu peste 20-30 de ani vechime**;
- **23%** din cei cu vechime până în 10 de ani sunt în pregătire;
- **62%** au **studii superioare/postuniversitare**, comparativ cu 1960, când ponderea erau absolvenții de școală generală;
- În ciuda:
- Ridicării nivelului de pregătire după 1990, comparativ cu perioada 1960-1989.
- Se constată:
- scăderea numărului de personal;
- procent mult mai mic de obiecte restaurate;
- se reflectă negativ în analiza patrimoniului textil și în restaurarea lui.
- Coroborarea datelor din chestionar + cImeC + documentare PC: cifră estimativă 173.157 obiecte textile din instituții muzeale de stat.
- **NU au fost analizate colecțiile instituțiilor bisericesti, indiferent de religie sau colecțiile private.**

În loc de concluzii:

Conservarea-restaurarea obiectelor de patrimoniu, evidența și valorificarea acestora ar trebui să reprezinte o prioritate a societății actuale. Ar trebui găsite soluții concrete pentru îmbunătățirea condițiilor de conservare preventivă, pentru restaurarea obiectelor, cercetarea și valorificarea expozițională a acestora. Măsurile precum alocarea de fonduri pentru amenajarea și dotarea depozitelor, laboratoarelor de investigații și conservare-restaurare, a sălilor de expoziție, specializarea personalului implicat, încurajarea mobilităților în vederea asigurării unui contact permanent cu specialiști din alte instituții, facilitarea accesului la bibliografie de specialitate, încurajarea lucrului în echipe multidisciplinare și stimularea personalului științific ar trebui să constituie preocupări ale persoanelor cu funcții de decizie în conservarea patrimoniului cultural.

Într-un sistem dezechilibrat, restaurarea textilelor devine un sector neglijat:

1. numărul redus al specialiștilor;
2. fonduri insuficiente destinate cercetării și conservării;
3. lipsa depozitelor moderne;
4. lipsa criteriilor corecte de evaluare;
5. lipsa inventarelor;
6. lipsa programelor și strategiilor;
7. instituțiile muzeale și laboratoarele sunt funcționale ***în parametrii mult reduși față de necesități.***

Mulțumiri:

Colegilor restauratori pentru informațiile oferite generos fără de care această cercetare nu ar fi putut fi posibilă.

Mulțumesc celor implicați în cercetarea doctorală pentru sprijinul și ajutorul acordat:

Prof. univ. dr. Ioan Opreș
Dr. Florica Zaharia
Dr. Ileana Crețu
Dl. Mihai Lupu